

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

зорієнтована на масове музичне виховання, формування вокально-хорових навичок в процесі виконання фольклорної музики, розвиток імпровізаційних умінь в процесі музикування, вивчення музичної грамоти, опора на національну інтонаційно-ладову основу.

Висновки. У ХХ столітті в музично-педагогічну освіту прийшли музиканти-педагоги, серед яких були Е. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодай, котрі розробляли і впроваджували в практику роботи масових шкіл нові концепції та підходи, які сприяли підвищенню ефективності музично-естетичного виховання дітей і учнівської молоді.

Це був період розробки концептуальних засад музичної педагогіки, експериментальної перевірки основних форм, принципів, методів і засобів впливу музики на свідомість і поведінку учнівської молоді.

1. Олексюк О.М. *Музична педагогіка: Навчальний посібник.* – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.

2. Падалка Г.М. *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін).* – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

3. Ростовський О.Я. *Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник.* – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013

УДК 334.012.23

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається питання підготовки учнівської та студентської молоді до підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки у системі освіти, що відповідає Болонському процесу якості, Національному класифікатору України щодо професій та посад з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій виконання робіт відповідної кваліфікації із набутими професійними фаховими вміннями та навичками.

Ключові слова: підприємець, освіта, ринок, професія, бізнес, економіка, маркетинг, менеджмент, власність, технологія.

Табл. 1. Літ. 11.

Віктор Мадзігон, кандидат педагогических наук,
научный сотрудник лаборатории трудовой подготовки и политехнического творчества АПН Украины

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрывается вопрос подготовки учащейся и студенческой молодежи к предпринимательской деятельности в условиях рыночной экономики в системе образования, соответствующего Болонскому процессу качества, Национальному классификатору Украины по профессиям и должностям с развитием новых видов экономической деятельности и технологий выполнения работ соответствующей квалификации с приобретенными профессиональными умениями и навыками.

Ключевые слова: предприниматель, образование, рынок, профессия, бизнес, экономика, маркетинг, менеджмент, собственность, технология.

Victor Madzihon, Ph.D. (Pedagogic) Researcher of the Laboratory of Labor Training and Polytechnic Creation APS of Ukraine

ECONOMIC ESSENCE OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN THE PROCESS OF CONTINUOUS ECONOMIC EDUCATION

The article deals with the question of youth and students training for entrepreneurship in the conditions of market economic in the system of education, corresponding to the Bologna process as National Classifier of Ukraine as for professions and position with development of new types of economical activities and technologies of execution of works suitably qualified of acquired professional skills.

Keywords: entrepreneur, education, market, profession, business, economic, marketing, management, property, technology.

Актуальність проблеми. В умовах формування ринкового господарства, інституціональних змін в економіці

України, радикальних змін у відносинах власності проблема становлення і розвитку малого підприємництва набуває неабиякого значення.

Актуальність дослідження проблем малого підприємництва посилюється також і тим, що повільність та суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені саме недооцінкою ролі та значення малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової економіки [7].

Недооцінку малого підприємництва, ігнорування його економічних і соціальних можливостей протягом майже всіх років реформаційних перетворень можна кваліфікувати як великий стратегічний прорахунок, який також поглибив кризу економіки України в цілому [10].

Аналіз реальних процесів розвитку малого підприємництва в Україні, реалізації урядових дій щодо його підтримки показує, що головною причиною, яка стримує подальший розвиток малого підприємництва, є не сформованість в країні ефективної законодавче закріпленої державної політики розвитку підприємництва. Свідченням неефективності діяльності органів державної влади у сфері розвитку підприємництва в Україні є, насамперед, зниження темпів зростання кількості діючих малих підприємств і чисельності працюючих в них, посилення процесу "тонізації" суб'єктів малого підприємництва [12].

Розв'язання існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні потребує нових підходів до сприяння розвитку малому підприємству. В тому аспекті головну роль повинні відіграти навчальні заклади, щоб вести безперервну економічну освіту із загальноосвітньої школи, професійно технічного училища та ВНЗ. Такий рівень освіти забезпечуватиме підготовку висококваліфікованих фахівців ринкової економіки, які володіють знаннями управління виробничою діяльністю – менеджментом та вироблення ефективних напрямів діяльності – маркетингу у конкурентному ринковому середовищі, а також інші економічні дисципліни: фінанси, податки, ціноутворення, технології сучасного виробництва і головне вміння виробляти якісно та ті товари і послуги, які мають попит в даний час у відповідному сегменті ринку. Завдання полягає в тому, щоб суттєво підняти роль і місце малого підприємництва в економічному процесі суспільства, а саме – забезпечити протягом найближчих років у структурах зазначеного сектору зайнятість на рівні 25 – 30 % дієздатного населення та виробництво до 25% ВВП [3]. Ця тема є досить актуальною на сьогоднішній день. Тому її дослідженню присвячено дуже багато статей, наукових робіт та інших праць, які висвітлюють специфіку розвитку малого підприємництва, проблеми ефективної їх діяльності, проблеми фінансового забезпечення,

проблеми оподаткування та інші фінансово-економічні аспекти. Але, слід зазначити, що значним прорахунком є те, що наукові дослідження з проблем оподаткування суб'єктів малого підприємництва переважно зводяться до аналізу положень зарубіжного і вітчизняного податкового права, їх узагальнення та розробки конкретних пропозицій з вдосконалення податкового законодавства. Тобто вивчається зарубіжний досвід, на базі якого пропонують моделі розвитку, системи та принципи оподаткування малого бізнесу нашої країни. Але ж зрозуміло всім, що нашу країну неможливо прирівняти до країн з високорозвиненою ринковою економікою, а тому і неправильним буде застосування їхніх моделей. Потрібно вивчити весь процес функціонування цих моделей, специфіку розвитку малого бізнесу в цих країнах, проаналізувати всі можливі наслідки, позитивні і негативні сторони проведення певної політики в нашій країні, збалансувати потреби держави з потребами малих підприємств [11].

Однак проблема розвитку приватного сектора економіки, підприємництва вимагає постійного вивчення, вдосконалення підходів до цієї діяльності, відзначено в роботі [12].

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячено і випущено друком у світ значну кількість науково-методичної літератури, яка висвітлює питання підприємництва як напрям людської діяльності, до них слід віднести роботи З. Варналій, В. Сизоненко [2], М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон [3], А. Гальчинський, П. Єщенко [5], С.А. Давимука [6], М.М. Єрмошенко [7], В.М. Ковальчук [8], І.Р. Михасюк, І. Бернацький [9], В.М. Мадзігон [11], М.І. Маниліч, І.В. Губатюк [10], С.В. Мочерний [12] та інші автори, роботи яких використовуються в навчальному процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних і практичних концепцій, та висвітлення розвитку приватного сектора, підприємництва в умовах трансформації економіки України відносно до встановлення різних форм власності в ринкових відносинах і важливого фактору національного відродження і розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане зі зростанням підприємницької активності у всіх сферах економіки. Підприємництво, без сумніву, відіграє визначальну роль у реалізації завдань перехідного періоду. При цьому успішна трансформація адміністративно-командної економіки в сучасну соціальне орієнтовану не можлива без діяльності підприємців, які зумовлюють відповідні зміни як на мікро-, так і на макроекономічному рівні. Один із перспективних

напрямів створення конкурентно-ринкового середовища є розвиток малого підприємництва [1,2,3].

Мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відіграв роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Воно було первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне виробництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого підприємництва набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання [13].

Здатність малого підприємництва до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження і спрямовує до першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються мале, середнє і велике підприємництво. Але, на відміну від двох останніх, мале підприємництво є вихідним, найбільш чисельним, а тому і найбільш поширеним сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами підприємництва зумовлені різним рівнем суспільного розподілу праці, характером спеціалізації та усупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Взагалі, **підприємництво як економічна категорія** – це певний тип господарювання, в якому головним суб'єктом є підприємець, який раціонально комбінує (об'єднує) фактори виробництва, на інноваційній основі та на власний ризик організовує і управляє виробництвом з метою отримання підприємницького доходу [4].

Об'єктивна необхідність розвитку малого підприємництва зумовлена також змінами, що відбуваються у великому виробництві на сучасному етапі: **по-перше**, загострення конкуренції в глобальному масштабі внаслідок розвитку транспорту, інформатики та засобів комунікацій; **по-друге**, підвищення ступеня невизначеності зовнішнього середовища внаслідок істотного сповільнення темпів зростання у всіх індустріальних розвинених країнах.

Аналіз економічної природи малого підприємництва визначається двома обставинами: **по-перше**, воно об'єктивно існує і розвивається як певна цілісність, сектор економіки; **по-друге**, воно є особливим типом підприємницької діяльності. Соціально-економічна природа малого підприємництва

доповнюється тим, що воно може бути засноване на особистій праці власника та членів його сім'ї, а також на використанні найманої праці у поєднанні з виробничо-управлінською діяльністю господаря.

Підхід до малого підприємництва як сектору економіки засновано на виявленні єдності двох сторін суспільного виробництва: соціально-економічної та організаційно-технічної. **Перша сторона** – це виробничі відносини, які утворюють суспільну форму виробництва. **Друга сторона** – це продуктивні сили, тобто сукупність матеріально-речових елементів, робочої сили та форм організації виробництва. У контексті аналізу економічної суті малого підприємництва виключно важливо мати на увазі, що саме форми організації виробництва є об'єктивною основою утворення підприємств різних розмірів.

Соціально-економічна природа малого підприємництва базується на таких основних економічних рисах:

- відособленість (тобто господарювання на свій страх і ризик);

- спеціалізація на будь-якому виді діяльності;
- реалізація виробничих товарів (послуг) через купівлю-продаж на ринку;

- особиста праця власника, членів його сім'ї, а також використання найманої праці у поєднанні з виробничо-управлінською діяльністю господаря.

Мале підприємництво як тип підприємницької діяльності найбільш повно розкривається через характеристику її суб'єктів, тобто підприємця.

Підприємець – це особистий фактор відтворення, здатний на інноваційній та ініціативній основі йти на ризик і раціонально поєднати інші фактори виробництва, так щоб у перспективі стримував підприємницький дохід. Це визначення повністю підходить і до поняття “мале підприємництво”. Мале підприємство є “клітинкою малого підприємництва”.

Отже, мале підприємництво є особливим сектором економіки, який утворюється сукупністю малих підприємств. Можна сказати, що мале підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу. При визначенні поняття “мале підприємництво” треба враховувати не стільки кількісні критерії (кількість працюючих, розміри капіталу, прибутку, грошового обігу, обсяги валової продукції, продажу), скільки якісну характеристику. В першу чергу, треба виділяти такі якісні критерії як правова незалежність, єдність права власності та безпосереднього управління фірмою, повна відповідальність за результати господарювання,

невеликий ринок збуту, сімейне відання справою тощо. Як бачимо, суб'єктом малого підприємництва може бути тільки самостійний господарюючий суб'єкт [12].

З'ясування економічної суті малого підприємництва необхідно здійснювати на двох рівнях теоретичного аналізу:

- на політ економічному рівні, що передбачає соціально-економічний аналіз форм власності;

- на організаційно-економічному рівні, тобто на основі аналізу конкретних організаційно-правових форм малого підприємництва, в яких реалізуються певні форми власності.

Власність, як відомо, є основою виробничих економічних відносин. Це стосується, зокрема, приватної власності, яка найбільш іманентна природі малого бізнесу.

Можна стверджувати, що в основі малого підприємництва, особливістю якого є діалектична єдність власності, управління і контролю в особі суб'єкта підприємницької діяльності, лежить саме приватна власність на засоби виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності.

Малий бізнес – це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Це може бути будь-яка діяльність суб'єктів господарювання спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Сучасна економічна література не розмежовує поняття малий бізнес і мале підприємництво, але можна вважати, що основною відмінністю між ними є те, що ця діяльність не обов'язково повинна бути ризикова та інноваційна на засадах повної економічної відповідальності [6].

Українське законодавство до малих підприємств відносить підприємства з кількістю зайнятих від 15 до 200 осіб, залежно від галузі чи виду діяльності. Так, у промисловості та будівництві малими вважаються підприємства, на яких працює до 200 осіб, в інших галузях виробничої сфери – до 50 осіб, у науці та науковому обслуговуванні – до 100 осіб, у галузях невиробничої сфери – до 25 осіб, а в роздрібній торгівлі – до 15 осіб.

Указом Президента України “Про державну підтримку малого підприємництва” №456/98 від 12 травня 1998 р. суб'єктами малого підприємництва визначено зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи – суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньо облікова чисельність працівників за звітний період не перевищує 50 осіб і обсяг виручки від реалізації товарів, робіт, послуг за рік не перевищує 1 000 000 грн., як зазначає

П.Ю. Буряк у роботі: Фінансове забезпечення розвитку підприємництва. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – 248 с. [5].

Середньо облікова чисельність працівників суб'єктів малого підприємництва визначається з урахуванням усіх його працівників, у тому числі, які працюють за договорами та за сумісництвом. У 2000 році був прийнятий Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва”, який закріпив більшість положень Указу. Лише для юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва обсяг виручки від реалізації замінюється показником обсяг річного валового доходу, що не повинен перевищувати 500000 євро.

До суб'єктів малого підприємництва не належать довірчі товариства, страхові компанії, банки, інші фінансово-кредитні та небанківські фінансові установи, а також суб'єкти підприємницької діяльності, у статутному фонді яких частки, що належать особам – учасникам та засновникам даних суб'єктів, що не є суб'єктами малого підприємництва, перевищують 25%.

Мале підприємництво – багатогранне соціально-економічне явище, де кожен з безпосередніх учасників процесу, підприємець чи підприємство, мають можливість знайти своє місце, а зовнішні учасники процесу – отримати позитивні результати від цієї діяльності.

Роль малого підприємництва полягає в тому, що воно є одним з провідних секторів ринкової економіки; формується на засадах дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживчими товарами і послугами, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; має високу мобільність, раціональні форми управління; формує новий соціальний прошарок підприємців – власників; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції та темпи розвитку економіки країни, як показано в табл. 1.

Роль і місце малого підприємництва в національній економіці найкраще проявляється у властивих йому функціях. Розглядаючи функції малого підприємництва у стабільній ринковій економіці, треба наголосити на таких чинниках:

По-перше, неоціненний внесок малого підприємництва у справу формування конкурентного середовища. Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція є відображенням відносин змагання між господарськими елементами, коли їхня

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ**

Таблиця 1.

Мале підприємництво та його вплив на розвиток економіки країни

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – ЦЕ	
провідний сектор ринкової економіки;	основа дрібнотоварного виробництва
Визначає:	Характеризується:
темпи економічного розвитку;	швидкою окупністю затрат;
структурну та якісну характеристику внутрішнього валового продукту;	свободою ринкового досвіду;
ступінь демократизації суспільства	високою мобільністю;
Здійснює: структурну перебудову економіки	раціональними формами управління
Забезпечує:	Формує:
насичення ринку товарами і послугами;	соціальний прошарок підприємців-власників;
реалізацію інновацій;	основу середнього класу
додаткові робочі місця	Стабільну економіку в регіонах
Мале підприємництво сприяє:	
послабленню монополізму; покращенню якості продукції	
розвитку конкуренції;	

самостійна діяльність ефективно обмежує можливості кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на даному ринку, стимулює виробництво тих товарів, яких потребує споживач.

По-друге, діяльність учасників ринкових відносин набуває динамічного характеру, вона пов'язана з економічною відповідальністю та ризиком підприємця, що перетворює його в своєрідний соціальний двигун економічного розвитку.

Мале підприємництво допомагає утвердженню конкурентних відносин, бо воно є антимонопольним за своєю природою, що проявляється в різноманітних аспектах його функціонування.

По-перше, малий бізнес внаслідок чисельності елементів, що його складають та високого динамізму їх значно меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства. З іншого боку, за умов вузької спеціалізації й використання новітньої техніки воно виступає як дійовий конкурент, що підриває монополні позиції великих корпорацій. Саме ця риса малого підприємництва відіграла суттєву роль в послабленні, а іноді і в подоланні розвинутими країнами притаманній великому капіталу тенденції до монополізації та затримці технічного прогресу.

По-друге, мале підприємництво, оперативно реагуючи на зміни в кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця його риса здобула в сучасних умовах особливого

значення внаслідок швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу (НТП), зростання номенклатури промислових товарів та послуг.

По-третє, величезним є внесок малого підприємництва у здійснення прориву у багатьох важливих напрямках НТП, передусім в галузі електроніки, кібернетики, інформатики. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукомісткої продукції, мале підприємництво тим самим виступає провідником НТП. Наприклад, більшість дрібних фірм, що виникли наприкінці 80-х років у Великобританії, є найбільш технічно оснащеними. А в США на сектор малого підприємництва припадає близько 50% науково-технічних розробок.

По-четверте, мале підприємництво робить вагомий внесок у розв'язання проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності малого підприємництва створювати робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень в економіці. У розвинутих країнах на малий бізнес припадає в середньому 50% усіх зайнятих та до 70 – 80% нових робочих місць.

По-п'яте, важлива функція малого підприємництва полягає в пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме воно є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, воно виконує функцію

послаблення властивої ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ [6].

Зазначені функції малого підприємництва набувають ще більшого значення для перехідного стану економіки. Специфічними функціями цього сектору економіки, що проявляють під час реформування соціально-економічної системи, є:

- сприяння у формуванні численних суб'єктів ринкового господарства, насамперед у створенні ефективного недержавного сектору економіки, орієнтованого на попит, конкуренцію, стимулювання ділової активності населення та народження нової соціальної верстви населення підприємців власників;

- сприяння процесам первісної демонополізації, приватизації та роздержавлення економіки, стимулювання розвитку економічної конкуренції;

- в умовах роздержавлення одержавленої та високо монополізованої структури економіки вивільнення державного сектору від виробництва нерентабельної для нього дрібносерійної та штучної продукції, що задовольняє індивідуальний, а не масовий попит;

- якщо у змішаній економіці функція малого підприємництва у розв'язанні проблеми зайнятості здебільшого проявляється під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки, то вона є чи не найбільш вагомим в умовах трансформації монопольних структур. Надаючи робочі місця вивільненим з державному сектору верствам населення, раціонально використовуючи робочу силу, мале підприємництво тим самим сприяє подоланню прихованого безробіття;

- мале підприємництво сприяє процесу демократизації суспільства, саме цей сектор повною мірою характеризується найбільш демократичними, раціональними формами його організації та управління, саме від рівня розвитку малого підприємництва залежить ступінь демократизації суспільства;

- сприяючи подоланню дефіцитності споживчого ринку, мале підприємництво виконує функцію насичення національного ринку і активізації споживчого попиту.

Усе це дає підстави зробити висновок, що функціонування малого підприємництва в ринковій економіці не є відокремленим. Взаємодіючи з великим та середнім підприємництвом, з державним сектором, воно становить невід'ємний структурний елемент сучасної ринкової економічної системи.

Висновки. Отже, роль і функції малого підприємництва із загальноекономічних позицій полягають не тільки в тому, що воно є одним з

найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важлива функція – сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто воно відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

За умов дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів саме для суб'єктів малого підприємництва, які не потребують великих стартових інвестицій, характерне швидке обертання ресурсів, саме вони спроможні за певної підтримки найбільш швидко і економічно доцільно розв'язувати проблеми демонополізації, стимулювати розвиток економічної конкуренції.

Таким чином, мале підприємництво є невід'ємною рисою будь-якої ринкової господарської системи, без чого така економіка і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, а й існувати.

1. Закон України "Про підприємництво" // *Галицькі контракти*. – 1998. – №8. – С. 129 – 159.

2. Варналій З.С., Сизоненко В.О. *Основи підприємницької діяльності. Підручник для учнів 10 – 11 кл. /З.С. Варналій, В.О. Сизоненко*. – К.: Знання України. – 2004. – 404 с.

3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М. *Основи економіки. Навчальний посібник. /М. Вачевський, В. Мадзігон*. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.

4. Виноградська А. *Розвиток малого підприємництва / Економіка України*. – 1999. – №2. – С. 36.

5. Гальчинський А.С., Єценко П.С., Палкін Ю.І. *Основи економічних знань*. – К.: Вища школа. – 1998. – 544 с.

6. Давимука С.А. *Теоретико-методологічні аспекти приватизації і механізми її реалізації в Україні / С. Давимука*. Львів.: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 1998. – 399 с.

7. Єрмошенко М.М. *Маркетинговий менеджмент / М. Єрмошенко*. – К.: НАУ. – 2001. – 204 с.

8. Ковальчук В.М. *Основи ринкової економіки. Підручник для середніх шкіл та професійних училищ. / Ковальчук В.М.* – Тернопіль. 1992. – 190 с.

9. Михасюк І.Р., Бернацький І.М. *Українське підприємництво в умовах глобалізації / І.Р. Михасюк, І.М. Бернацький*. – Львів. Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка. 2008. – 56 с.

10. Маниліч М.І., Губатюк І.В. *Основи ринкового механізму господарювання. Навчальний посібник / М. Маниліч, І. Губатюк*. – К.: – 1992. – 174 с.

11. Мадзігон В.М. *Продуктивна педагогіка. Монографія*. – К.: Вересень. – 2004. – 324 с.

12. Мочерний С.В. *Основи економічної теорії*. – К.: Академія. – 1997. – 464 с.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013